MEISJES VAN TEIRLINCK[1]

Lieven Jonckheere

Is het vandaag überhaupt nog mogelijk om de iconografische figuur van 'Het Meisje' te benaderen op een wijze die niet meteen verdacht is van pedofiel te zijn? Met andere woorden: bestaat er ergens een figuur van 'Het Meisje' waar de schaduw van de fallus niet meteen op valt? Nathalie Teirlinck en Esther Lybeert lijken daarnaar op zoek te zijn. We volgen hen, en hun meisjes, in hun kielzog – "dwalend aan de rand van de draaikolk in zichzelf en/of in hun eigen spiegelbeeld".

INLEIDING: BEPERKINGEN VANUIT DE PSYCHOANALYSE

begin met een bekentenis

- stuk vanavond "Send all your horses" nog niet gezien
- wel
  - paar fragmenten gezien – op youtube
  - paar recensies gelezen – heel enthousiast
  - informele babbel gehad met maaksters Nathalie Teirlinck en Esther Lybeert

zal dus iets proberen te zeggen over iets dat ik niet echt ken
geruststelling? zal in elk geval al niet verklappen wat er vanavond te horen of te zien is

- stuk zelf nog niet gezien
- wel zo goed als alles gezien dat daaraan vooraf gaat
  - alles, maar dan wel enkel van het **filmwerk van NT**
    ik ben psychoanalyticus – en dus had artistiek directeur van Malpertuis, Piet Arfeuille, toen hij uitnodigde om hier te komen spreken, meteen gesuggereerd om "Send all your horses" thematisch/inhoudelijk te benaderen – als 'een zoektocht naar de vrouwelijke identiteit' heeft er automatisch toe geleid om "Send all your horses" te bekijken vanuit logica filmwerk NT – als een stap, of een breuk, in de ontwikkeling van haar nog prille 'oeuvre'
  - dus **niet** direct over **muzikale** kant van "Send all your horses", over *soundscape* = geluidslandschap & muziek

  = éénzijdige benadering, typisch voor psychoanalyse

[1] Inleiding op de voorstelling "SEND ALL YOUR HORSES" van Nathalie Teirlinck & Esther Lybeert
Theater Malpertuis, 27 november 2010

zoals in alle filmwerk van NT speelt geluid ook hier weer cruciale rol – en hier zelfs meer dan ooit
in bepaald opzicht kan filmwerk NT beschouwd worden als zoektocht naar 'het geluid' dat bij haar beelden past

- geluid
  - 'ontwricht' die beelden een beetje, beetje bij beetje, geeft die beelden een 'draai'
  - doet die beelden ahw drijven, drijft die beelden ahw voort, als een motor
    in filmwerk NT belichaamt het geluid de drift – in de psychoanalytische betekenis van die term
- NT over dat drijvende geluid, die motor van het geluid:
  - "het moet de toeschouwer de adem doen inhouden – tot aan het laatste beeld – dan mag die weer uitademen"
  - NT wil ons ademloos de drift van de beelden, het voortdrijven van de beelden door het geluid doen volgen
    = verlangen NT in haar filmwerk?
- hypothese: hoe langer de film wordt, dus hoe langer de toeschouwer de adem moet inhouden, hoe groter nood om dat drijvende geluid door een ander te laten produceren, om dat als het ware meer van buitenaf te laten toestromen
- in elk geval: met EL lijkt NT een geluid gevonden te hebben waarmee eindeloos lange films kunnen gemaakt worden, dat ons eindeloos ademloos kan maken
  een mortifere combinatie!
  recensies enige kritiek op deze voorstelling: jammer dat na de voorstelling geen CD's met de *soundtrack* worden verkocht!

heb dus alle filmwerk van NT bekeken
via **psychoanalytische** bril
dat betekent dat ik er van uit ga dat:

- bepaalde psychoanalytische logica schuilt in ontwikkeling van dat filmwerk
- "Send all your horses" daarin op een of andere wijze
  - moet passen – als een etappe
  - of niet passen – als een breuk

  in elk geval: dat kan niet zonder verband met haar voorgaande werk zijn

MATERIAAL

wat heb ik bekeken, en waarnaar zal ik dus verwijzen?

- 3 bekende (= genomineerde&bekroonde) kortfilms:
  - "Anémone" (2006)
  - "Juliette" (2007)
  - "Venus versus Me" (2010)
- Ik voeg daar nog aan toe
  1 obscuur pareltje van 1 minuut: "Irréversible" (2006)
  - youtube
  - mythisch beginpunt voor filmwerk NT? probleemstelling?
  - lijkt mij in elk geval cruciaal te kunnen zijn voor mogelijke psychoanalytische interpretatie van "Send all your horses"
    NT zelf verrast over die link, toen ik haar een kopie vroeg van "Irréversible" om hier te vertonen
- tenslotte: langspeelfilm, eerste
  - NT daaraan momenteel aan het werk – dus nog niet gezien
  - zou eerste echte mannenrol moeten bevatten
    voor NT blijkbaar een probleem, of toch grote uitdaging:
    - cfr interview: "ik ken de mannenwereld niet; doordat ik louter intuïtief werk, kan ik geen mannenpersonages uitvinden"
    - cfr antwoord op mijn interpellatie: "ik ben geen man"

MEISJESPROBLEMEN?

meteen thema en het probleem geformuleerd:
films NT = films door meisje over meisjes, over meisjesproblemen …

… en dus ook films voor de meisjes?
voor meisjes? of voor de jongens?

- voor meisjes?
  is inderdaad niet zo evident, is een vraag:
  - herkennen meisjes zich meteen in werk NT?
    als in een spiegel die toont wie ze zijn, hoe ze zijn
    met gevoel van opluchting tot gevolg …
  - of worden meisjes door werk NT integendeel verdeeld?
    met *unheimlich* gevoel tot gevolg:
    - heel vertrouwd
    - beetje bevreemdend
      in de mate dat het meest intieme, wat ze voor zichzelf verborgen houden, ontsluierd wordt
- voor de jongetjes?
  - jongentjes zullen werk NT eerder als éénduidig vreemd ervaren, zich buitengesloten voelen
  - kan geen kwaad – unieke kans voor jongentjes om:
    - even stil te staan bij het probleem dat de vrouwelijkheid, het vrouw worden voor meisjes stelt
    - en dus niet meteen te moeten denken dat zij zelf hét antwoord vormen op het probleem van meisjes met het vrouw worden
      cfr klassiek: “Wat geeft meisje haar identiteit als vrouw?” – “Ik, als man!”
      ik zal tonen dat dit juist is wat NT problematiseert
  - ironisch genoeg lijkt werk NT dan ook misschien minstens even interessant voor ‘seksuele opvoeding’ van jongentjes als voor die van meisjes!

THEMA/PROBLEEM = VROUW WORDEN

hoofdpersonage
meisje op het punt om vrouw te worden

vrouw worden = trauma
cfr psychoanalyse

- trauma niet als dusdanig herinnerbaar
  cfr psychoanalyse
- elke herinnering van een trauma is al een bewerking ervan
  vorm van het trauma van vrouw worden, van de herinnering aan dat trauma, verschuift dan ook doorheen opeenvolgende films:
  - "Anémone"
    meisje (Pauline) in psychiatrie
    - herinnert zich hoe ze door broer van vriendinnetje werd 'lastig gevallen'
      - verjaardagsfeestje vriendinnetje - in zwembad
        bekeken door videocamera van broer vriendin
        - ziet dat Pauline zich isoleert
          volgt haar met zijn camera (= blik + daaraan vastklevende stem) – ook als ze van feestje wegloopt
        - onduidelijk wat juist gebeurd is
          - probeert jongen haar aan te raken?
          - slaat zij hem dood met klassieke fallische loden pijp?

          blijft onduidelijk
          - op het moment van de feiten:
            trein passeert met donderend geraas (cfr Kafka)
          - achteraf in de psychiatrie:
            "Pauline, pourquoi tu l'as fait?" – "Je ne sais pas" = twijfel zelf of ze echt werd lastig gevallen? Of ze niet 'overreageerde'?

          In elk geval: vrouw worden = trauma – doordat het door man is opgedrongen, door confrontatie met mannelijke drift
    - in psychiatrie
      klassiek symbool trauma vrouwwording: bloem=geslacht
      Rorschachtest: vlinder→anemoon→madeliefje→ … water
      - vlinder = meisje
      - madeliefje = geslacht
        shot: madeliefje geknakt in hand = "bloempje is geplukt"
      - water = dreiging? oplossing?
        dubbelheid water
        water = element waarin alle werk NT zich afspeelt, NT in haar element in het water
        straks meer over

- "Juliette"
  jonge vrouw op het punt om te trouwen – aan zee
  - herinnering aan 'verdronken' kinderliefde – ook aan zee
    - aseksueel …
    - … maar toch barst
      waardoor seksuele/vrouwelijke binnenbreekt
      - vriendje begraaft haar in het zand
      - dat openbarst bij ademen (cfr gehijg cameraman)
        = erotische barst in graf
        ontdekking seksuele/vrouwelijke
        - niet door jongen, in oppositie met mannelijke
        - wel vanuit eigen lichaam, door eigen verstikking/ademhaling
          - cfr autoerotische asfyxie
            als 1ste seksuele ervaring
          - cfr zo lang mogelijk adem inhouden
            als doel/verlangen werk NT
  - klassiek symbool trauma vrouwwording: bloem=geslacht
    - bloedrode kunstbloem systematisch kaalgeplukt in aftelrijmpje (ziet mij graag, ziet mij niet graag)
    - vooruitgang verwerking tov brutaal geknakte witte echte madeliefje …
- Marie ("Venus versus Me")
  - Marie ontdekt dat ze haar 'regels' heeft
    – in het water=zwembad
  - en ontdekt zo ook haar geslacht
    – in het water=douche
    dubbele houding tov ontdekking geslacht:
    - enerzijds: maskeren geslacht
      – door een 'weten' ivm regels op te googelen … dat toelaat om vagina met anus te vereenzelvigen:
      - regels = 'colitis ulcerosa' = bloed in faeces
      - vanuit cloacatheorie: anale+vagina = één gat!
        vaak bloed met anale in verband gebracht
    - anderzijds: echte ontdekking geslacht
      – door dat in spiegel bekijken … en die te breken
      - eerst: niets te zien, letterlijk
      - dan: spiegel breekt → barst van geslacht verschijnt
        vagina=barst maar zichtbaar doordat spiegel barst
        reële spiegelbeeld vagina = gebarsten spiegel

- anonieme meisjes ("Irréversible")
  - meest authentieke vorm van trauma van vrouw worden? kern? eerste (2006)?
  - meisjes slapend/dromend op paardenmolen
    molen draait van langsom sneller – hinnikende paarden
    meisjes worden wakker in paniek
    eindbeeld: gesloten ronddraaiende paardenmolen waarvoor buitengesloten meisjes staan
  - titel verwijst naar "Irréversible"
    (Gaspard Noé, met Monica Bellucci)
    - veelbesproken verkrachtingsscène
    - minimalistische variant daarop in beeldentaal NT
      vanuit kleine meisjeswereld
  - nachtmerrie van seksueel ontwaken
    - door het genot uit het eigen lichaam
      door het ontwaken van de drift
    - ter gelegenheid van 'hevige beweging'
      - meisjes: courant eerste 'orgasme' bij 'plotse neerwaartse beweging', bij 'vallen'
        - hier: op en neer gaan in paardenmolen
        - cfr paradigma NT: schommel Marie-Jo Lafontaine
        - bv: moeder moet telkens opnieuw over verkeersdrempel rijden, lift, touwtjespringen, etc
      - jongetjes: courant eerste orgasme bij klimmen
    - eerste verschijning drift/genot wordt ervaren als overspoelend, bedreigend – zeker bij meisje: ahw 'verkracht' door eigen genot

FILMS EXPLORERERENDE MOGELIJKE ANTWOORDEN OP TRAUMA VROUW WORDEN

3 vormen van vrouwelijke identiteit …

- vrouw worden = trauma van opwellen genot/drift
- films NT exploreren mogelijke antwoorden op trauma van het vrouw worden
  antwoorden = imaginaire identificaties
  - moeten evenwicht herstellen
  - moeten toelaten om 'identiteit als vrouw' te vinden
- films NT zoeken die vrouwelijke identiteit in 3 richtingen:
  - verleden
    - terugvallen in regressieve identificatie
      met onschuldig meisje
    - Juliette die op trouwen staat
      fantaseert dat ze ooit onschuldig meisje is geweest,
      in een soort broer-zus verhouding met jongentje
  - toekomst
    - zich vooruitstorten in een progressieve identificatie
      met moeder als De Vrouw
    - Marie die haar regels krijgt
      wil worden zoals moeder vroeger was, mét haar vader
      cfr wil zelfde groene badpak als moeder toen, na haar met bloed bevlekte kinderbadpak te hebben weggegooid
  - heden
    - spiegelidentificatie met tweelingzus=dubbel
      - zoektocht = ter plekke blijven trappelen?
      - zullen we zien in "Send all your Horses'?

buiten de oppositie met de man …

gemeenschappelijk kenmerk van die 3 oplossingen voor het trauma van het vrouw worden, van die 3 vrouwelijke identiteiten: passeren niet via de man

- klassiek: man = oplossing voor probleem van het vrouw worden
  cfr wat wil een vrouw? Een man! zelfs *penis normalis, dosim repetatur!*
- NT exploreert verschillende mogelijkheden om vrouwelijke identiteit te vinden buiten oppositie met de man
  - cfr ontbreken echt mannelijke personages, van vlees en bloed, in filmwerk NT
  - man dient alleen om tegen te liegen
    kleine meisjes liegen altijd tegen mannen

<u>voorwaarde van en grenzen op die 3 vormen van vrouwelijke identiteit buiten de oppositie met de man</u>

NT toont echter ook:
die 3 identificaties (als zoektocht naar de vrouwelijke identiteit, buiten de man om) hebben:

- één gemeenschappelijke voorwaarde
- elk hun eigen grens

<u>gemeenschappelijke voorwaarde voor die 3 identificaties</u>
eerste regulering instabiliteit eigen verlangen (in verhouding tot het verlangen van de Ander) … via <u>teldwang, chiffreerdwang</u>

- teldwang ipv man waarop meisje niet kan rekenen?
- in alle films, rode draad
- voorbeelden
    - "als hij hier niet is voordat ik tot 10 geteld heb, komt hij niet meer"
    - "als ik meer dan 6 gooi, wil ik dood"
    - blaadjes van bloem aftrekken: "ziet mij graag, ziet mij niet graag"
    - etc

elk van die 3 vormen van vrouwelijke identiteit heeft een eigen grens

opeenvolgende films tonen grens van verschillende identificaties

- Juliette
  - zoeken vrouwelijke identiteit via kleine meisje mislukt
  - niet zo onschuldig als gedacht
    brutale terugkeer seksueel element, herseksualisering
    - vriendje begraaft haar in zand …
    - … dat openbarst bij ademen (cfr gehijg cameraman)
      haar seksualiteit met bruidegom blijkt daarop gebaseerd
- Marie ("Venus versus Me")
  - zoeken vrouwelijke identiteit via moeder mislukt
  - Marie ontdekt dat ze haar regels heeft
    op moment dat ze ontdekt dat moeder een vriendje heeft,
    op moment dat ze seksualiteit moeder als vrouw ontdekt
    moeder = Venus
    - rode planeet = één en al bloed
    - → Venus die 'gewassen' uit de golven opduikt
  - maakt moeder problematisch als identificatiemodel
    - wil worden zoals moeder = gedeseksualiseerde moeder
      cfr wil zelfde groene badpak dat ze bij moeder op video zag toen ze nog met haar vader was
    - sluit zich af tov moeder = geseksualiseerde moeder
      vnl tov geluiden moeder
      - bv helm opzetten van vriendje van moeder, nadat ze hen heeft betrapt
      - cfr hyperesthesie overgevoeligheid voor geluid kinderen – vaak tov tekens van genot van ouders (typisch: gekreun in bed, gesmek aan tafel)
- "Bring all your horses"
  - zoeken vrouwelijke identiteit via dubbel/tweelingzus … ook mislukkend?
  - probleem?
    te voorspellen vanuit "Irréversible"
    - "Send all your horses" (ju paardje, ju)
      = omkering van "hold your horses" (ow, paardje, ow)
    - alluderen de paarden in "Send all your horses" op die van "Irréversible"? de hinnikende 'paarden van de drift', die maken dat de meisjes overspoeld worden door genot …
    - als die 'paarden van de drift' terugkeren, zullen ze in elk geval de identiteit via de tweelingzus=dubbel doen versplinteren
      als het meisje weer op iets als een paardenmolen terechtkomt, zal dat spiegelbeeld geen stand houden …

TENSLOTTE: WATER = VROUWELIJKE IDENTITEIT

- al die manieren om vrouwelijke identiteit te vinden, mislukken
- les?
  - geen omlijnde identiteit voor vrouw
    vrouwelijke identiteit is fluïde
  - en dus zou het water – als het element waarin heel het werk van NT baadt – wel eens de vrouwelijke identiteit bij uitstek kunnen zijn …
    - dat geeft een grote vrijheid
    - maar ook een grote dreiging … om zichzelf te verliezen, te verdrinken

Vergelijkingen

- Marie-Jo Lafontaine
- Runar Runarsson
- Sous le sable – Ozon
  (vrouw verwerkt verdrinkingsdood man)
- Darger – meisjes
- Céline Ciamma – la naissance des pieuvres (2007 – ook afstudeerproject, meteen enthousiast onthaald)
- Irréversible